

Gezondheidszorg in Maasbommel - deel II

John Riggers, april 2019, aangepast november 2021

Ook als we het over de gezondheidszorg in Maas en Waal hebben, misschien wel juist dan, is het goed te bedenken hoe deze streek in de 18e, 19e en eerste helft van de 20ste eeuw tot de armste streken in ons land behoorde. Als belangrijkste oorzaak kan genoemd worden de veelheid aan dijkdoorbraken en de daardoor veroorzaakte watersnoden. Ook in de 19e eeuw in o.a. de jaren 1830, 1850, 1855¹, 1861 en zelfs in 1926 was dat het geval. Van Heiningen noemt daarbij echter ook de geïsoleerde ligging en het feit dat o.a. tijdens de 80-jarige oorlog beurtelings de Spanjaarden en de Staatsen het felomstreden gebied plunderden en ook nog daarna de landadel met hun knellende pachtsysteem eeuwenlang voor een structurele armoede zorgde. En dan noemen we nog niet eens het hoge geboortesterftecijfer en de diverse besmettelijke ziekten als gevolg van onhygiënische toestanden die dood en verderf zaaiden. Deze droevige omstandigheden zouden er toe leiden dat de gemeente Appelterm voor artsen en vroedvrouwen niet bepaald een bijzonder aantrekkelijk werkgebied was en het veel idealisme vergde om er te blijven werken. En degenen die er wél aan begonnen waren soms weer snel vertrokken.

dokter Johannes Van Weezel,

'arts medicinae en chirurgiae'

bron: <http://genealogieonline.nl/stamboom-boissevain>

Johannes van Weezel

Als in 1818 de gemeente Maasbommel is samengevoegd met de gemeenten Appelterm-Altforst en Alphen onder de naam 'Appelterm', dringt zich de noodzaak op om een gemeentelijke geneesheer aan te stellen voor de gezondheidszorg van de inwoners. Pas in 1836 wordt dat Johannes van Weezel, de eerste échte arts - althans volgens de wet van 1818 - die zich blijvend vestigt in Maasbommel.

** Men verlangt in de Gemeente Appelterm, (in Gelderland) waaronder behoren de Dorpen Altforst, Maasbommel en Alphen, en tellende te zamen eene bevolking van ruim 2300 zielen: Een GENEES- en VERLOSKUNDIGEN, op een jaarlijksch Traktement van f 250; zij die daartoe mogten inclineren, gelieven zich voor den 1sten April 1836, in *persoon* of met *vrachtvrije* Brieven, en met overlegging der noodige Bewijsstukken, te adresseren aan den Heer A. A. J. DE VILLERS, Burgemeester te Appelterm; zullende hij, die den graad van Med. Dr. heeft, bij voorkeur in aanmerking komen.

Opregte Haarlemsche Courant, 24-03-1836

¹ In Maasbommel werden 10 woningen geheel en 32 woningen gedeeltelijk vernield; H. van Heiningen, De Historie van het Land van Maas en Waal, blz. 115, 1965

Hij werd geboren op 20-4-1810 in Willemstad, volgde zijn studie medicijnen in Leuven en werd vervolgens enkele jaren officier van gezondheid bij de mobiele Friesche Schutterij. Op 17-8-1833 trouwde hij in St. Oedenrode met Christina Hendrica Johanna (1801-1871), de dochter van de nogal fanatieke dominee Stephanus Hanewinkel (1766-1856), die in 1818 predikant werd in Ravesteyn en vanaf 1825 tevens in Dieden en Appeltern werd benoemd. In Noord-Brabant werd de schoonvader van van Weezel bekend als schrijver van de twee delen *'Reize door de Majorij'* (1799,1800) waarin hij zich regelmatig zo niet hatelijk, dan toch uiterst negatief uitliet over de rooms-katholieke bevolking.

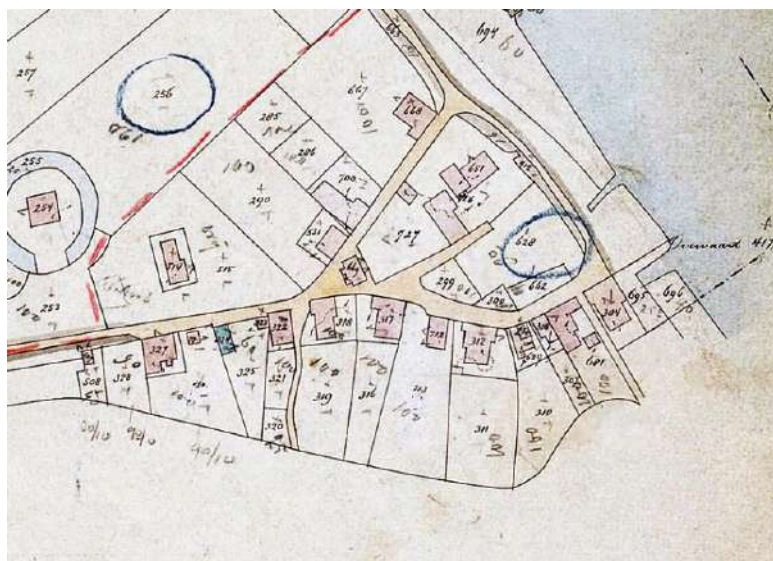
advertentie uit de Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant van 3 april 1841

Dokter van Weezel zal in Maasbommel in eerste instantie een huis huren. Het wordt het huis dat in bezit is van de nazaten van de eerste burgemeester-secretaris/notaris van de gemeente Appeltern, J.J.C. Herckenrath (overleden op 14-7-1828 te Maasbommel). Dat wordt duidelijk als het huis in april 1841 te koop wordt aangeboden maar blijkt dan nog bewoond te worden door dokter J. van Weezel, zie advertentie hiernaast.

Waar dat huis staat wordt duidelijk uit de verkoopakte van notaris J.W. Geerligts ²: "*Een huis met tuin en onland of water staande en gelegen buitendijks onder Maasbommel, zamen groot 17 roeden 20 ellen, op het kadaster voorkomende Sectie C nummer 316, 317 en 390*". Op de bewuste kadastrale kaart blijkt het de woning/boerderij te zijn, twee woningen ten westen van de woning waar de burgemeester ooit woonde (dat was op n° 311 en 312, het huidige Raadhuisdijk 9). Jaren daarvoor, zo laat de kadastrale kaart van 1832 zien, was het de woning die ooit bewoond werd door winkelier Abraham van Dijk³. Wellicht dat J.J.C. Herckenrath het huis verworven had toen de winkelier om geld verlegen zat.

rood omrand, de woning die J. van Weezel huurde, ooit woning van winkelier A. van Dijk

op n° 311/312 woonde tot zijn dood in 1828 burgemeester J.J.C. Herckenrath

² Daartoe door de Raadkamer van de Arrondissements Regtbank te Nijmegen op 26 maart 1841 gemachtigd.

³ Zie <https://hisgis.nl>, > kaartviewer > gelderland

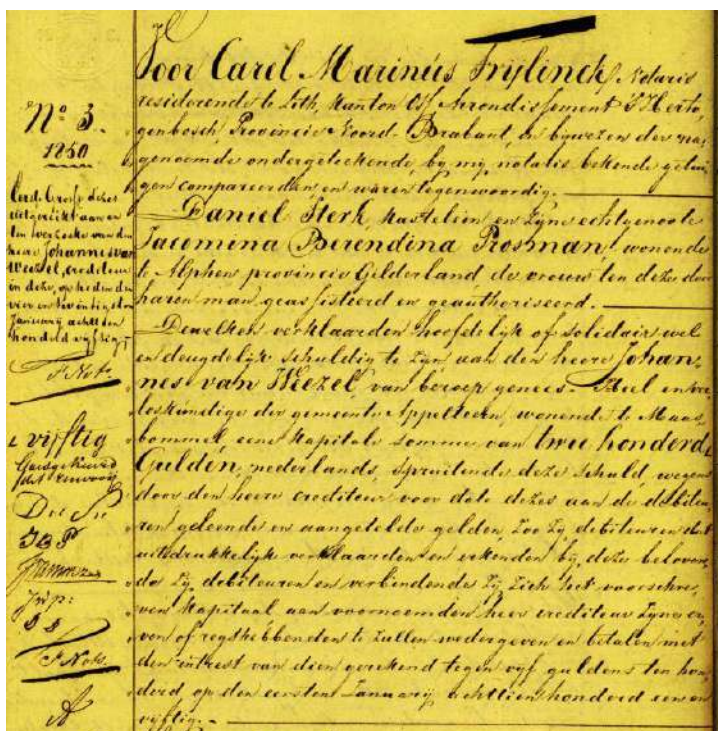

Dokter van Weezel kreeg als gemeentearts maar F. 250,- per jaar voor zijn diensten. Toch was hij kennelijk niet onbemiddeld, want uit notariële akten ⁴ blijkt dat hij diverse keren in staat is geld uit te lenen of zelfs onroerend goed aan te kopen. Al op 4 april 1842 koopt hij bijvoorbeeld landerijen van Marcellis Kuijpers, leent op 13 december 1849 F 700,- aan het echtpaar de Groot met 5% rente, leent op 15 januari 1850 aan kastelein Daniel Sterk en zijn vrouw Jacomina Berendina Prosman in Alphen F 250,- tegen 5% rente. Ook uit o.a. de jaren 1851, 1853 en 1856 zijn dergelijke leningen van J. van

Weezel bekend. Op zich niet vreemd, want banken bestonden er nog niet en wie geld nodig had moest bij de 'rijken' of bij de kerkgemeente geld lenen of aan hen onroerend goed verkopen.

Het gezin Van Weezel zal zes kinderen krijgen waarvan er één al in Leeuwarden ter wereld kwam en er vijf in Maasbommel zullen worden geboren.

In 1851 laat de dokter het pand Kerkbuurt 129 (het huidige Raadhuisdijk 10) bouwen waarin ook na hem alle artsen in Maasbommel zullen wonen ⁵. Zijn jongste dochter, Johanna, Jacoba, Petronella, Gijsberta, Diderika van Weezel (1843-1923) legt de eerste steen voor het huis waaraan een klein ingemetseld steentje in de voorgevel nog steeds herinnert.

eerste gedeelte van de akte van notaris M. Frijlink in Lith waarbij op 15-01-1850 J. van Weezel aan het echtpaar Sterk-Prosman te Alphen F 250,- leent. (BHIC, notariële protocol Lith, 7327.98)

Ook geneesheer Johannes Van Weezel was protestant en werd van 1852 tot 1875 kerkvoogd van de Hervormde Gemeente Altforst c.a..

Begin 1877 viert dokter Van Weezel dat hij veertig jaar gemeentelijk geneesheer in Maasbommel is. "Met onverdroten ijver heeft hij gedurende al die jaren zijn ambt met de meeste pligtsbetrachting vervuld en zich aller achting en vriendschap verworven", zo meldt de Nieuwe Tielsche Courant op 17-01-1877. Ter gelegenheid van deze feestelijke gebeurtenis krijgt de jubilaris uit handen van de burgemeester van Appeltern de heer J.W.L. Thomson "een geschenk bestaande uit een fauteuil, eene pendule met coupes en een album, bevattende de namen van hen, die den jubilaris deze stoffelijke blijken van waardering wilden geven....." ⁶.

⁴ Zie BHIC, index notariële protocol Oijen

⁵ Na de dood van Van Weezel besluit de gemeenteraad eind augustus 1883 de woning aan te kopen voor bewoning door de schoolmeester. Eind 1894 zal de opvolger van Van Weezel de woning weer 'huren' van de gemeente omdat daarnaast een woning voor de onderwijzer is gebouwd (oktober 1894). Begin 1931 zal dokter J.J.W. Verstraelen de woning van de gemeente kopen, zie deel III.

⁶ Tielsche Courant, 19-01-1877

Maar de dokter had voor zichzelf ook al een kadootje bedacht.

De Nederlandsche Staatscourant meldt daarover op 25-04-1876 dat Johannes van Weezel uit Maasbommel Z.M. de Koning vergunning verzocht heeft om voor zijn geslachtsnaam die van 'Gualthérie' te mogen voegen en dat al zijn wettige afstammelingen dat ook mogen. Een jaar later, in het feestjaar van Van Weezel meldt de Tielsche Courant van 8 jun 1877 dat bij Koninklijk besluit van 15 mei, n° 27 de gevraagde vergunning is verleend. Wat een prachtig jaar moet het voor de dokter geweest zijn.

ERFHUIS.

 De Notaris **C. M. J. WEIJN**, standplaats hebbende te *Maasbommel*, zal op Donderdag 27 September 1883, 's voormiddags ten 9 ure, ten sterfhuize van den Heer Dokter **GUALTHERIE VAN WEEZEL**, te *Maasbommel*, publiek

VERKOOPEN:

Een gedeeltelijken Inboedel,

bestaande in:

Mahoniehouten en andere Tafels, mahoniehouten Kasten, Secretaire, Stoelen en Canapé.

Voorts:

Ledikanten, Bedden, Mangel, Brandkast, Spiegels, Kachels, Lampen, Glas- en Aardewerk, Gordijnen, Keukengereedschap, eindelijk Rijtuigen, te weten: Coupé en Tilburry, Paardentuigen, Hooi, Stroo, Hout, Tuingereedschappen, Ladders en hetgeen verder te koop zal worden aangeboden.

Te bezichtigen op Woensdag 26 Sept., van 9 tot 2 uur, als wanneer tevens **zitdag** zal worden gehouden tot ontvangst van het verschuldigde aan nu wijlen Dokter **GUALTHERIE VAN WEEZEL**.

Echter, het kan verkeren: op 1 mei 1883 komt de dokter te overlijden en gaat wellicht ook de aangeboden fauteuil naast tal van andere stukken uit de inboedel in de verkoop.⁷ Maar zijn naam, Gualthérie Van Weezel, zal door vele vooraanstaande landgenoten na hem met trots gedragen worden.

Te MAASBOMMEL had Zaterdag jl. eene aandoenlijke plechtigheid plaats. Het stoffelijk overschot van Ds. J. Gualtherie van Weezel, die meer dan 47 jaren en tot slechts korten tijd voor zijn sterven de trouwe hulp der lijdende menschheid in vele dorpen aan beide zijden der Maas was geweest, werd grafwaarts gebracht. Een groote stoet uit allerlei stand, zoowel Protestantsch als R. Catholiek volgde of had zich op de begraafplaats vereenigd om van de treurige plechtigheid getuige te zijn. Vóór dat de kist in den grafkelder werd bijgezet, schetste de predikant der Herv. gemeente (die al die jaren daar met zijn vriend werkzaam was) in gevoelvolle worden 't beeld van den bekwamen geneeskundige en trouwen menschenvriend. Door den oudsten zoon Dr. S. P. Gualtherie van Weezel, arts te Amsterdam, werd mede namens de familie, voor de eer aan zijn vader bewezen hartelijk dank gezegd.

De Amsterdammer, 7-5-1883

De in bovenstaande rouwadvertentie genoemde Dr. S.P. Gualtherie van Weezel was zijn tweede zoon, Stephanus Pieter (1836-1894), die in

Maasbommel geboren werd, ook het beroep van arts koos en op 11 maart 1875 promoveerde aan de Utrechtse Hoogeschool.⁸ Hij zou een bekend huisarts in Amsterdam worden, mede door het vertalen van een Zwitsers boekje tot *'Het verplegen onzer zieken in huis'* (1877).

⁷ Nieuwe Tielsche Courant, 22-9-1883

⁸ De Gelderlander van 12-3-1875

Besmettelijke ziekten

Alvorens de overige artspraktijken die Maasbommel ooit rijk was te beschrijven, is het goed kort aandacht te schenken aan de bestrijding van besmettelijke ziekten omdat daarbij een belangrijke rol voor de gemeentearts was weggelegd.

Halverwege de 19e eeuw - dus ten tijde van de praktijk van Van Weezel - ontstond meer begrip voor hygiëne en voor de gevaren van de besmetting door vooral in overbevolkte stadswijken voorkomende epidemieën van cholera en typhus.

Rond 1847 ontdekt de Hongaarse arts Ignaz Semmelweis (1818-1865) dat het stevig handenwassen op de kraamafdeling van zijn ziekenhuis een enorme afname teweeg brengt van de veelal dodelijke kraamvrouwenkoorts. Kort daarna, rond 1854 ontdekt de Franse scheikundige en bioloog Louis Pasteur (1822-1895) dat kleine micro-organismen veelal de oorzaak van vele ziekten zijn en sterilisatie van gereedschap bij medische ingrepen en wondverband veel ellende kunnen voorkomen. In 1883 toonde de Duitse medicus Robert Koch (1843-1910) aan dat bacteriën miltvuur (1882), tuberculose (1882) en cholera (1883) verspreiden. Het zou door het pleidooi van deze en andere 'hygiënisten' komen dat in de grote steden rioolstelsels en waterleidingstelsels zouden worden aangelegd. Maar ook op het platteland met zijn soms vervuild

OVERZICHT van de maatregelen, door de gemeentebesturen in Gelderland, tot wering der cholera, genomen naar aanleiding van een schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken aan Gedeputeerde Staten der verschillende provinciën dd. 25 Juli 1883.

Publicatiën, waarin hoofdzakelijk op het bevorderen van reinheid en op het koken van drinkwater is aangedrongen, hebben plaats gehad in de gemeenten: Aalten, Angerlo, Appeltern, Balgoy, Batenburg,

gedeelte van een bericht uit de Nederlandsche Staatscourant van 26-1-1884

(Variola Major) een uitermate besmettelijke en levensbedreigende virusziekte. Eind 18e eeuw ontdekt de Engelsman Edward Jenner (1749-1823) echter dat wanneer mensen besmet waren met koepokken - een voor mensen ongevaarlijke ziekte - ze immuun werden voor de gevaarlijke pokken. Faccineren tegen pokken werd dan ook al snel een belangrijke taak van de gemeentearts begin 19e eeuw, al viel het niet altijd mee mensen van het nut te overtuigen. Steeds weer moest de rijksoverheid er bij provincies en gemeenten op het belang ervan aandringen. Gaandeweg tot ver na de tweede wereldoorlog zouden er door het rijk voor de diverse epidemische ziekten vaccinatieprogramma's worden opgezet.

§ § BURGEMEESTER en WETHOUDERS der
§ Gemeente Appeltern,
Gelet op de schriftelijke verklaring van den te Maasbommel gevestigden geneesheer JOHANNES VAN WEEZEL, waaruit blijkt, dat CATHARINA KUYPERS huisvrouw van MARTINUS DANIELS, Metselaar, wonende te Maasbommel binnen deze gemeente, aldaar heden morgen overleden is aan zwarte pokken, en dat in het belang der volksgezondheid, alle maatregelen moeten genomen worden om verdere besmetting te voorkomen.
Gelet op de wet van 28 Augustus 1851, (Staatsblad No. 125).

Besluiten:

De na te melden voorwerpen welke de besmetting zouden kunnen verbreiden, toebehoorende aan MARTINUS DANIELS, Metselaar te Maasbommel, onmiddellijk te ontgeigen en na waardeering met in achtneming der vereischte voorzorgmaatregelen, door verbranding te vernietigen; als twee BEDDEN met toebehooren zijnde twee PELUWS en zes KUSSENS.

En zal dit besluit aan Heeren Gedeputeerde Staten worden medegedeeld, en door afkondiging volgens plaatselijk gebruik en plaatsing in de Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant, ter openbare kennis worden gebracht.

Appeltern, den 28. Augustus 1871.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
De Burgemeester, De Secretaris,
C. B. HIEBENDAAL. T. VAN WOEZIK.

bericht uit de Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant van 30-8-1871

drinkwater, mest- en vuilhopen, rottende kadavers, onverzorgde begraafplaatsen te dicht bij de bebouwing en tal van andere bronnen, zorgden voor de ontwikkeling en verspreiding van bacteriën en virussen.

Zo was van oudsher 'pokken'

De wijze waarop in de gemeente Appelteren, zo goed als elders, de verdere verspreiding van besmettelijke ziekten destijds na vaststelling bestreden werd, laat zich illustreren met het volgende geval.

Maasbommel de 26 Jan 1870

*Le. gedenke hierbij te l. 6. in de
Bij de doggen op gade te l. 6. in de
hadde typhus typhus typhus
begin tot l. 6.*

	in de gehoeve	in de kerk	in de woning	in de school
typhus acutus	12	10	1	1
typhus abdominalis	20	13	2	3

J. M. Weezel

overzicht van typhuspatiënten van dokter Van Weezel aan burgemeester C.B. Hiebendaal in 1870

Maasbommel de 30 Jan 1870

*Le. verzoeken aan art. 6 de
van 1 Jan 1870 (Art. 6.) gade de
aan de gade te l. 6. in de
hadde typhus typhus typhus
begin tot l. 6.*

J. M. Weezel

schrijven van dokter Van Weezel aan de burgemeester dat Anton van Oijen te Alphen lijdt aan pokken

Op 25 juli 1901 schrijft gemeentearts Jacob Wiegiersma uit Lith ⁹ aan burgemeester Thomson van Appelteren dat ten huize van F. Roeffen uit Alphen 'tuberculose pulmonaire' heerst en dat "ter voorkoming van besmetting noodzakelijkheid bestaat tot onteigening en vernietiging door verbranding van de met de lijder in aanraking geweest zijnde goederen":..... en dan volgt een nauwkeurige opsomming van kledingsstukken van de patiënt.

Op 26 juli schrijven burgemeester en wethouders dat gezien het advies van de dokter op basis van de wet van 1851/15-4-1886 de genoemde spullen worden onteigend en onmiddellijk in beslag worden genomen ter vernietiging door verbranding. Bovendien wordt daar publiekelijk bekendheid aan gegeven. Immers, iedereen moet weten dat men uit de buurt van de arme F. Roeffen moeten blijven. En zo verschijnt op 29 juli 1901 in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant welke ramp F. Roeffen is overkomen, welke spullen verbrand worden en wie de waarde van die spullen zal taxeren (zie hiernaast).

Tot slot stuurt de gemeente op 31 juli 1901 een door Gedeputeerde Staten goedgekeurde declaratie 'ten laste van het Rijk, wegens uit de gemeentekas gedane voorschotten krachtens de wet van 28 augustus 1851..... Kosten: Fl 66,10.'

Hopelijk is F. Roeffen van zijn tbc genezen en heeft hij genoeg geld gekregen om nieuwe kleren te kopen.

⁹ Dokter Jacob Wiegiersma (1863-1931) was de arts die model stond voor dokter Tjerk van Taeke, de dorpsdokter uit het boek 'Dorp aan de rivier' uit 1934 van Antoon Coolen en de gelijknamige film van Fons Rademakers.

Tot slot een paar getallen uit het 'Verslag aan den Koning van de Bevindingen en Handelingen van het Geneeskundig Staatstoezigt in het jaar 1866':

In de provincie Gelderland werden in dat jaar 6597 inwoners van de in totaal 427852 inwoners gevaccineerd. Echter, 60 inwoners stierven aan de pokken, 65 aan roodvonk, 191 aan de mazelen, 450 aan typhus, 105 aan diphtherina en 128 aan cholera.

Het was duidelijk dat er op alle bestuurlijke niveau's nog veel werk viel te verzetten met betrekking tot o.a. de voorlichting over vaccinaties.

Wordt vervolgd.

de woning die dokter J. van Weezel in 1851 liet bouwen, destijds Kerkbuurt 129, momenteel Raadhuisdijk 10

Onteigening.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der gemeente Appeltorn;

Gezien het advies van den Heer J. WIEGERSMA, Geneeskundige te Lith, dd. 25 dezer, waaruit blijkt, dat ten huize van F. ROEFFEN te Alphen besmettelijke ziekte met name Tuberculosis pulmonum heeft geheerscht, en dat het ter voorkoming van besmetting noodzakelijk is, dat de met den lijder in aanraking geweest zijnde goederen, bestaande in: twee Zondagsche broeken, één werkbroek, één winterjas, één Zondagschen jas, één daagschen jas, twee onderbroeken, één wollen borstrok, twee moltonnen borstrokken, twee katoenen boeseroens, één wollen boeseroen, twee paarsokken, drie katoenen hemden, twee vesten, één pet, twee wollen overhemden en twee zakdoeken worden onteigend en vernietigd;

Gelet op art. 69 der wet van 28 Augustus 1851 (Staatsblad No 152), laatstelijk gewijzigd bij de wet van 15 April 1886 (Staatsblad No 64);

Besluiten:

a. Te onteigenen de hierboven vermelde goederen, toebehoorende aan 1. ELIZABETH GEERTRUIDA, 2. GERRIT WILLEM en 3. GEERTRUIDA SMITS, allen minderjarig en staande onder voogdij van QUIRINUS VAN DE WERT te Alphen, met bevel tot onmiddellijke inbeslagneming en vernietiging door verbranding;

b. te benoemen tot deskundige voor de waardeering der onteigende goederen L. W. BUUNEN aldaar.

En zal dit besluit ter algemeene kennis worden gebracht door afkondiging en aanplakking op de gebruikelijke wijze en plaatsen en door opening in de *Provinciale Noordbrabantsche* en *'s-Hertogenbossche Courant* en in *De Noordbrabanter Noordbrabantsch Dagblad*, beiden verschijnende te 's-Bosch, terwijl afschrift daarvan zal worden gezonden aan Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland ter voldoening aan het bepaalde in alinea 2 van art. 69 der aangehaalde wet.

APPELTERN, 26 Juli 1901.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

De Burgemeester,
THOMSON.

De Secretaris,
R. F. v. TEEFFELEN.